

СЕКЦІЯ IV.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

---

*І. С. Булах,
доктор психологічних наук, професор,
декан факультету психології НПУ імені М. П. Драгоманова,
Заслужений діяч науки і техніки України*

ЗНАЧУЩІСТЬ МОРАЛЬНИХ ІМПЕРАТИВІВ ДЛЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

Життя людей в українській державі в умовах сьогодення пов'язане з широкомасштабними перипетіями, а саме: посиленням в пресі, на телебаченні та в Інтернеті комунікативних баталій, шаленою конкуренцією різноманітних політичних партій, які активізовані в перегонах за досягнення та впровадження своїх амбіційних позицій щодо президентської виборчої кампанії, утвердженням “власної правди”, досить часто несправедливим нівелюванням “неприйнятних” позицій конкурентів, пред'явленням на власний розсуд певними політичними лідерами саме їхньої істини в першій інстанції, об'єктивацією та доведенням на свій лад багатьох кризових явищ політичного чи економічного характеру, суб'єктивним поясненням духовних та особливо матеріальних негараздів людей, які впливають з підвищення тарифів на газо-, електро- і теплопостачання, підвищенням ступеня безробіття працездатного населення країни, підсиленням виїзду молодих людей на роботу і навчання в європейські країни і, навіть, збільшенням потоку населення, яке емігрує на постійне місце проживання за кордоном. До цього треба додати напруженість в країні з-за військових подій на Сході, звідки надходять повідомлення про те, що постійно “йдуть” у вічність молоді патріоти, які сміливо захищали нашу свободу.

При цьому не можна не брати до уваги той психологічний фон, який насичений переживаннями добродесних українських громадян, наповнений тривогою матерів, дружин, дітей наших самовідданих героїв АТО, їхніми посттравматичними синдромами, що не залишають довгий час військових

після повернення до звичайного суспільного життя. Можна було б ще відстежувати цілий ряд складних соціальних проблем у державі, які обумовлюють підняти питання про ціннісне ставлення до подійності в країні.

У психологічній науці ціннісне ставлення визначає наявність цінностей, які використовуються членами суспільства чи окремою людиною у процесі життєтворення з метою утвердження інших і себе в цьому світі.

Політики, бізнесмени, державні діячі, представники засобів масової інформації та ін. наголошують, що такими цінностями мають бути загальнолюдські “неписані закони”, витоки, природа яких прихована в античних творах філософів, політиків, істориків. Визнані всім людством, представниками релігії, етики загальнолюдські або моральні імперативи завжди консолідують прогресивних людей суспільства до процесу їх використання в міжособистісних взаємодіях. Жити за законами моральних імперативів означає жити правдиво, справедливо, відповідально, добродібно, маючи почуття честі та обов’язку та “випромінюючи” совість. По суті, це ті основні моральні постулати, на основі яких мають ґрунтуватися взаємодії людей у цивілізованому суспільстві. Такі цінності визнані та утверджуються в процесі оновлення суспільних взаємодій та державотворення.

Психологи (К. О. Абульханова-Славська, І. Д. Бех, М. В. Савчин та ін.), які ретельно досліджують моральні цінності суспільства і кожної окремої людини, висувають ряд інноваційних ідей щодо морального зростання особистості в сучасних умовах. Проблеми політичного, економічного та соціального характеру в нашій країні, які лаконічно були презентовані вище, призвели до перебудови соціальних механізмів передачі морального досвіду минулих поколінь сучасному. Внаслідок таких змін психологія поступово почала виходити на шлях опанування нових наукових технологій в ракурсі засвоєння й використання моральних імперативів та утвердження їх значущості в освітянському просторі [1; 4; 5].

Найголовніше в першій ідеї – це свобода, яка виступає як здатність людини приймати самостійні рішення і здібність до індивідуальної творчості, як відповідальність щодо перетворення вільного часу в якість особистісного розвитку, розвитку в напрямку індивідуалізації [6]. Епоха лише створює можливості для розвитку, а реалізує їх вільна особистість. Не самі по собі духовні й матеріальні потреби та здібності спонукають соціальну й моральну активність особистості, а сама особистість стає організатором свого життя: відкидаючи одне, будуючи на основі іншого, трансформуючи ще інше [2].

Друга ідея спрямована на спростування інваріантності рівнів моральної самосвідомості, в якій когнітивний розвиток випереджає моральний. Вчені за результатами численних психологічних досліджень прийшли до висновку, що вирішення моральних проблем здійснюється на рівні всієї особистості,

---

зокрема її особистісного інтегралу (композицій моральних цінностей індивідуальності). Інтелектуальна і моральна сфери (при різних рівнях їх розвитку) можуть дати картину як узгодженої взаємодії, так і відносно незалежної одна від одної. Вчені констатували зворотний вплив морального розвитку на інтелектуальний. Моральні імперативи, які за певних умов стають психологічними змінними, “примушують” інтелект функціонувати на вищому рівні. Це означає, що моральні імперативи спонукають особистість повніше використовувати свій інтелектуальний потенціал. Виходячи з цього, вчені вважають, що існує зворотна залежність інтелектуального розвитку від морального. Доводиться, що нефіксованість, нестійкість сприйнятих в період дорослішання моральних цінностей стає однією з причин інтелектуального відставання. З цього робиться висновок, що саме моральні імперативи є тими базовими утвореннями, які мають домінувати в процесі особистісного зростання людини [3; 5].

Третя ідея в психології базується на прогресивних поглядах стосовно морально-духовного зростання людини, які знаходяться в сучасних роботах українського психолога І. Д. Беха. В них вчений подає концептуальну схему розвитку морального образу “Я” особистості як регулятора її моральної поведінки. За його позицією, саме становлення моральної самосвідомості – це найважливіший полігон, на якому відбувається поєднання в свідомості людини універсальної системи цінностей з системою особистісних цінностей. Для такого поєднання актуалізується внутрішня сутність моральної самосвідомості, її ядро, з яким людина залишається протягом всього життя, – образ морального “Я”. За цим образом “Я” завжди стоїть певна сутнісна реальність, на якій ґрунтується індивідуальність людини. Опредмечують цілісний образ морального “Я” загальнолюдські цінності. В цьому ракурсі моральна цінність визначається як психологічне утворення, яке відтворює значущу для суб’єкта узагальнену сферу довкілля, через ціннісне ставлення до якої він виділяє, усвідомлює і утверджує своє “Я”, в результаті чого дана сфера стає простором його діяльності та життєздійснення. За І. Д. Бехом, будь-яка моральна цінність – це еквівалент моральної якості людини. При цьому, моральна цінність завжди створюється вчинками. Саме вчинок має завершувати “побудову” особистості, оскільки моральні імперативи залишають слід у свідомості не самі по собі, а лише тоді, коли втілюються у відповідні дії, коли стають актами вільного вчинку. Отже, І. Д. Бех ставить і вирішує одну з самих складних та найбільш актуальних для сучасного суспільства проблем – проблему розвитку моральної самосвідомості особистості. Лише морально-духовні досягнення завжди самодостатні й самоціннісні для кожної людини. З позицій особистісно зорієнтованого виховання, запропонованого вченим, в

освітянському просторі вже запроваджений соціокультурний діалог у системі “педагог-дитина”, основою якого є розуміння, прийняття і визнання зростаючої особистості, ціннісне ставлення до неї.

Таким чином, в умовах сучасного суспільства важливою духовною потребою є концентрація уваги фахівців освітянського простору, зокрема представників психологічної науки на питаннях впровадження інноваційних технологій та застосування психологічних механізмів відтворення й закріплення загальнолюдських цінностей у всіх сферах життя і діяльності людей. Падіння моральності в країні, відсутність підпорядкування суб’єктів взаємодій моральним імперативам, а також поступове втрачання людиною моральності як такої, може призвести до деформації особистісних потенціалів, які актуалізують людяність, доброчесність, почуття обов’язку і честі, справедливість та відповідальність. Разом з тим, ціннісні орієнтири психологічної науки на реалізацію складних питань, які пов’язані з розвитком моральності людини, стануть важливим підґрунтям в аспектах морально-духовного становлення як молоді, так і зрілого покоління сучасності.

Л і т е р а т у р а :

1. *Абульханова-Славская К. А.* Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – Москва : Мысль, 2000. – 299 с.
2. *Абульханова К. А.* Субъект и субъектность: проблема определения качеств // Развитие психологии в системе комплексного человекознания / отв. ред. : А. Л. Журавлёв, В. А. Кольцова. Ч. 1. – Москва : Институт психологии РАН, 2012. – С. 49-62.
3. *Бех І. Д.* Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 1. / І. Д. Бех. – Чернівці : Букрек, 2015 – 840 с.
4. *Бех І. Д.* Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 2 / І. Д. Бех. – Чернівці : Букрек, 2015 – 840 с.
5. *Савчин М. В.* Проблема характеру в контексті духовної парадигми психології / М. В. Савчин // Психологія особистості. – 2017. – № 1. – С. 36-43.
6. *Чернобровкіна В. А.* Психологія особистісної свободи : монографія / В. А. Чернобровкіна ; Держ. закл. “Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка”. – Луганськ : ДЗ “ЛНУ ім. Тараса Шевченка”, 2012. – 487 с.